

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์แนวคิดของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยใช้หลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษากับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้หนังสือประกอบการเรียนการสอน เอกสารประกอบการศึกษา วิทยานิพนธ์ และเอกสารเผยแพร่ความรู้ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ โดยศึกษาถึงการนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 7 วิธี ประกอบด้วย วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ วิธีคิดแบบแก้ปัญหา วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบรู้คุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม และวิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม ไปวิเคราะห์แนวคิดของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา ในเรื่องของการสร้างความตระหนัก ความรู้ เจตคติ ทักษะ และการมีส่วนร่วม โดยอาศัยการวิเคราะห์แบบพรรณนาเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งจากผลการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาวิจัย พบว่าแนวคิดของสิ่งแวดล้อมศึกษามีพื้นฐานแนวคิดเช่นเดียวกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สามารถที่จะนำเอาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 7 วิธี มาประยุกต์ใช้ในการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสิ่งแวดล้อมทั้ง 5 ประการได้ คือ การสร้างความตระหนัก ความรู้ เจตคติ ทักษะและการมีส่วนร่วมทางสิ่งแวดล้อมเข้ากันได้ และชี้ให้เห็นว่าแนวคิดกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา มีความคล้ายคลึงและสอดคล้องกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทุกประการ แต่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีลักษณะพิเศษมากกว่าแนวคิดกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา ในเรื่องการฝึกใช้ความคิดหรือการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นกับตนเอง ในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องโยนิโสมนสิการนี้ มีความละเอียดลึกซึ้งและเข้าใจจิตวิทยาของมนุษย์ในการใช้ความคิดเพื่อปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้พุทธศาสนิกชนได้ฝึกฝนพัฒนาตน ให้มีสติสัมปชัญญะในการคิดอย่างมีเหตุและผล รวมทั้งตระระสำคัญที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อจัดการชีวิตตนเองชุมชนสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยเรื่องวิเคราะห์แนวคิดของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้หลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการ พบว่าเมื่อนำแนวคิดของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาวิเคราะห์กับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุ วิธีคิดแบบสามัญลักษณะและวิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมทุกด้าน ขณะที่วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ ใช้ได้กับการสร้างความรู้ เจตคติและทักษะ วิธีคิดแบบแก้ปัญหาใช้ได้กับการสร้างความรู้และการสร้างทักษะ วิธีคิดแบบรับรู้คุณโทษและทางออกใช้ได้กับการสร้างความรู้ทักษะและการมีส่วนร่วม วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ ใช้ได้กับการสร้างความรู้และทักษะ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียมใช้ได้กับเจตคติและการมีส่วนร่วม วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรมประยุกต์ใช้ได้กับความตระหนัก เจตคติและการมีส่วนร่วม นอกจากนี้จะเห็นประเด็นสำคัญคือวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมุ่งเน้นให้มนุษย์รู้จักคิดแบบมีเหตุผลและมีตรรกะในตัวเองเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง ซึ่งต่างไปจากแนวคิดของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เน้นในกระบวนการคิดโดยผ่านความตระหนัก ความรู้ เจตคติ และการใช้ทักษะการคิดการตัดสินใจประกอบเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเช่นกัน และกระบวนการนี้ยังมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนหรือประชาชนในการทำกิจกรรมทางสิ่งแวดล้อมร่วมกับผู้อื่น แสดงให้เห็นว่ากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามุ่งเน้นไปที่การจัดการสิ่งแวดล้อมโดยผ่านกระบวนการทางสังคม ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในสังคม ในขณะที่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมุ่งเน้นที่กระบวนการคิดของปัจเจกบุคคลมากกว่า

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้พบว่า การศึกษาของก่องแก้ว เจริญอักษร (2538) มีผลการศึกษาที่คล้ายคลึงกับการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ในประเด็นที่ว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสามารถปลูกฝังอบรมจิตและปัญญาให้ใช้ความคิดไปในทางสร้างสรรค์ ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้ นักเรียนมีทักษะการคิดที่แตกต่างกันและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนมีการพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยนักเรียนมีความคิดเห็นว่าการเรียนโดยพุทธวิธีทำให้นักเรียนตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม ได้ฝึกการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกัน ทำงานเป็นขั้นตอน ฝึกการคิดการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และมีส่วนที่แตกต่างกันออกไปในประเด็นที่ว่านักเรียนที่ได้รับการเรียนการสอนแบบโยนิโสมนสิการ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และมีความเห็นว่าการเรียนที่มีการทำสมาธิก่อนเรียนจะช่วยให้มีความพร้อมในการเรียนมากยิ่งขึ้น

ในปัจจุบันสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมมีปัญหามากขึ้น และทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามวิวัฒนาการของสังคม เพราะสังคมยิ่งขยายเพิ่มมากขึ้นเท่าไร ความจำเป็นที่ต้องนำทรัพยากรทางธรรมชาติมาใช้ก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น เมื่อสังคมมีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างโดยมนุษย์มากขึ้น คุณค่าและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้ถูกมองข้ามไป เป็นเหตุให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเสื่อมโทรมลง ขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นก็มักส่งผลกระทบต่อไม่เพียงปรารภกลับมาสู่สังคมมนุษย์ การให้การศึกษาหรือสร้างความรู้ความเข้าใจหรือการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์มีความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้นนั้น ดูเหมือนจะเป็นเรื่องยากเนื่องจากบุคคลทั่วไปมักมองเรื่องของสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องไกลตัวแต่หากปล่อยทิ้งไว้เป็นเรื่องของชะตากรรมโดยไม่ได้รับการแก้ไขหรือสร้างสรรค์พัฒนาไม่คิดหาทางออกร่วมกัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็จะยิ่งส่งผลกระทบต่อเลวร้ายมากขึ้น เพื่อให้สังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าและพิษภัยของสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อก่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและบรรเทาปัญหาสิ่งแวดล้อม จึงควรนำเสนอวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นวิธีคิดที่มีความสอดคล้องกับความเป็นจริงทางธรรมชาติ เป็นวิธีคิดที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตตามหลักกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป หรือนำเอาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไปประยุกต์ใช้ร่วมกับกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักความเป็นจริงตามธรรมชาติและวิธีคิดที่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางธรรมชาติ เพราะคนที่มีความรู้แจ้งเห็นจริงตามหลักธรรมชาติสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างประสานกลมกลืน ฟังพาทอาศัยซึ่งกันและกันไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องง่ายที่จะสร้างความรู้ความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อม เกิดความรู้เข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อม มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและมีแรงจูงใจในการที่จะร่วมกันปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง

ดังนั้น จึงทำให้เห็นว่าในสังคมแบบพุทธหากมีวัตรปฏิบัติหรือวิถีชีวิตที่นำเอาหลักคำสอนทางพุทธศาสนามาใช้อย่างจริงจังตามวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก็จะทำให้กระบวนการคิดของมนุษย์มีตรรกะ มีเหตุผลและมีสติสัมปชัญญะ ที่จะดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามวัฏฏะในระบบนิเวศ ซึ่งมีการปรับตัวหรือวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็นำแนวความคิดทางสิ่งแวดล้อมศึกษามาผนวกเข้าด้วยกันเพราะเน้นมิติทางด้านสังคมศาสตร์ ที่มุ่งเน้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง จึงเห็นว่าหลักการหรือแนวคิดของทั้งสองอย่างนี้มีสาระที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมทั้งสิ้น สังคมจึงควรนำไปใช้ฝึกฝนให้ประชากรในสังคม มีความคิดอย่างเป็นระบบระเบียบมีเหตุมีผลเช่นนี้ พุทธธรรมให้เกณฑ์คุณค่าความหมาย

และการใช้สิทธิเสรีภาพไปในวิถีทางแห่งสันติภาพ ซึ่งแตกต่างห่างไกลจากเกณฑ์คุณค่าสิทธิเสรีภาพแบบตะวันตก อันเป็นไปเพื่อการแข่งขันช่วงชิงพลังอำนาจความเป็นใหญ่ การเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐานในระบบการศึกษาปัจจุบันเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้เด็ก ๆ เกิดความรับผิดชอบยิ่ง ๆ ขึ้นในอนาคต เพื่อจุดมุ่งหมายในข้อนี้ "การศึกษาควรตั้งอยู่ในพื้นฐานของคุณค่าที่แท้จริง ซึ่งเน้นศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ การเคารพต่อชีวิตและธรรมชาติ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งทั้งปวง คุณค่าทางศาสนาควรได้รับการบรรจุอยู่ในการเรียนการสอนในส่วนที่จะเป็นไปได้" (เลนท์ จามริก, 2544) อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาทางความคิดของคนในสังคมซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

1. นักการศึกษาควรนำหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไปใช้พัฒนาวิธีคิดให้กับผู้เรียนหรือนำไปเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า กระบวนการคิดและวิธีคิดของมนุษย์มีส่วนสำคัญยิ่งต่อกระบวนการตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่การประพฤดิหรือมีพฤติกรรมใด ๆ ดังนั้น เมื่อวิธีคิดดี มีระบบ มีเหตุผลและตรรกะที่ถูกต้อง การตัดสินใจเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมก็จะดีตามไปด้วย
2. ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา ควรนำเอาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไปผนวกกับจุดประสงค์ของการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้ง 5 กระบวนการตามผลการศึกษาค้างนี้ในบทที่ 4 ก็จะเป็นการสนับสนุนให้กิจกรรมทางสิ่งแวดล้อมที่ควรมีในประชาชนและเยาวชน มีรากฐานการคิดที่ชัดเจนและกระจ่าง ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาพลเมืองให้แก่สังคมในทางที่ดีเพิ่มขึ้นพร้อมกันไปด้วย
3. ส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสถาบันการศึกษา ควรที่จะนำเอาวัตถุประสงค์สิ่งแวดล้อมศึกษาไปพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เป็นรูปธรรม โดยเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีคุณสมบัติดังกล่าว และให้เขาเหล่านั้นได้มองเห็นประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว กิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมจึงจะดำเนินการไปได้ด้วยดีและมีประสิทธิภาพ

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

วิธีคิดตามหลักพุทธธรรมหรือวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีวิธีคิดที่หลากหลายแง่มุมหรือจะว่ามีหลากหลายวิธีคิดก็ได้ โดยแต่ละวิธีคิดนั้นจะมีความครอบคลุมกันความกว้างหลายด้านหลายมิติและที่สำคัญเป็นวิธีคิดที่มีความเหมาะสมกับสังคมแบบพุทธอย่างสังคมไทย ในแวดวงการศึกษาของไทย จึงควรที่จะหันมาให้ความสนใจในการนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไปใช้ในการทำการวิจัยในวิชาการด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างทักษะวิธีคิดใหม่ ๆ ที่จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงหรือสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างวิชาการกับความเป็นจริงทางธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาวิจัยในเรื่องของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทุกแขนงวิชา ควรนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการวิธีต่าง ๆ หรือทั้ง 10 วิธีไปประยุกต์ใช้ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ทั้งที่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นวิธีคิดของพุทธศาสนาและมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตและสังคมไทยได้มีโอกาสรับใช้สังคมไทยและมีส่วนช่วยเหลือพัฒนาสังคมไทยให้สมกับที่เรียกกันว่าเป็นสังคมพุทธสืบไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved